

УДК 262.12(477.86):291.75

Ярослав ЗаборовськийІвано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти**НА СТОРІНКАХ ІСТОРІЇ – 2.
ОСТАННІ МІСЯЦІ ЗЕМНОГО ЖИТТЯ СТАНИСЛАВСЬКОГО
ВЛАДИКИ БЛАЖЕННОГО ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА**

Анотація від Редакції: Ця стаття є результатом дослідження професором Ярославом Заборовським кримінальної справи єпископа Григорія Хомишина у 1995 р. Автор доводить безпідставність доказів «злочинної» діяльності владики. На підставі висновків професора 10 листопада 1995 р. прокуратура Івано-Франківської області реабілітувала Г. Хомишина. Стаття надійшла до редакційної колегії у березні 2017 р., публікується в авторській редакції.

Постанову на арешт владики Блаженного Григорія Хомишина видано у Львові 26 березня 1945 р. [1, с. 3]. Про те, що вона не належала до звичної, рутинної дії влади (ув'язнення в тих часах, на жаль, було буденною справою й траплялося мало що не на кожному кроці), свідчать шість підписів чиновників служби безпеки і прокуратури, включно з наркомом держбезпеки республіки, начальників трьох республіканських відділів цього наркомату, обласного прокурора, котрі завізували даний документ, повне ігнорування ними станіславського обласного керівництва з його карними органами, а саме там проживав звинувачений. Враховуючи виключну таємничість арешту, можна припустити, що згадану санкцію на його затримання слід шукати навіть не в Києві, адже жодного протесту на таке кричуще порушення прийнятих в тих часах процесуальних норм, з нашого міста не поступало. У п'ятницю, 28 грудня 1945 р., в'язень помер у лікарні внутрішньої тюрми УНКДБ № 1 [2], про що через кілька днів, вже 5 січня наступного року незважаючи на те, що це була субота, надіслано відповідне повідомлення у Москву начальнику 1-го спецвідділу НКДБ СРСР [3]. Усе службове листування стосовно карної справи, в тому числі й протоколи допитів завізовані грифом «**совершенно секретно**» [4]. Цілком очевидно, арешт Єпископа знаходився під контролем вищих інстанцій країни, крім того, все це відбувалося в умовах Другої світової війни, котра тоді ще не завершилась...

Важко зрозуміти таку виключно особливу увагу радянської влади до арештованих митрополита й кількох владик порівнянно нечисельної церкви, яка нараховувала всього кілька мільйонів вірних та півтора тисяч осіб духовництва. Якщо більшовики протягом 20 років (1918–1938) зуміли знищити до тла Російську православну – найбільшу й найбагатішу структуру православного світу, котра в 1913 нараховувала майже 118 тис. священників,

близько 95 тис. осіб ченців та монахинь, 120 єпископів, архієпископів та митрополитів [5] (інші здобутки проминемо), то долю нашої – можна було легко передбачити. Однак, яка потреба була в санкціях республіканських, чи навіть всесоюзних інстанцій в умовах існування тоталітарної держави, якою весь час від самого проголошення була СРСР? У 20-х роках там без жодних на те офіційних дозволів центральних органів влади прилюдно розстрілювали навіть митрополитів...

Відповідь на це, як і на багато інших запитань находимо в суто таємних документах.

2 березня 1945 р. під грифом “совершенно секретно” Голові Ради в справах Російської православної церкви Карпову направлено листа від Сталіна, Молотова (в тих роках заступник Голови Раднаркому СРСР, тобто того ж Сталіна) та Берії. Сам текст їхніх вказівок у добутих нами ксерокопіях документів відсутній, проте їх зміст легко встановити, бо вже 14-15 березня просторе міркування щодо того як, коли та кому необхідно їх виконувати, Головою Ради викладено на 9 сторінках [6].

Наразі опустимо вступну частину документу – історичний нарис на трьох листках про діяльність Апостольської столиці протягом останніх пару сторіччя – повністю фальсифікований цілком в радянському дусі, як було прийнято в тих часах (до нього ми ще повернемося згодом), а наведемо мовою оригіналу з певними дуже незначними скороченнями пропозиції, котрі, по суті, відкриваються програмою знищення Української Католицької Церкви:

1. Мероприятия по отрыву приходов греко-католической (униатской) церкви в СССР от Ватикана и последующему присоединению их к русской православной церкви:

а) организовать в гор. Львове православную епархию, поставив во главе её епископа с титулом епископа Львовского и Тернопольского, который объединит православные приходы Львовской, Станиславской, Дрогобычской и Тернопольской областей;

б) предоставит епископу и всем священнослужителям данной епархии право на проведение миссионерской работы;

в) предоставит в распоряжение епархии в гор. Львове в качестве кафедрального собора один из греко-католических (униатских) соборов;

г) укрепить Почаевскую православную лавру сделав настоятеля её викарием Львовского епископа;

д) от имени патриарха и Синода русской православной церкви выпустит специальное обращение к духовенству и верующим униатской церкви и широко распространить его по униатским приходам;

е) организовать внутри униатской церкви инициативную группу, которая должна будет декларативно заявить о разрыве с Ватиканом и призвать униатское духовенство к переходу в православие.

2. ...организовать православные братства в городах Риге, Вильнюсе, Гродно, Луцке, Львове и Черновцах, предоставив этим братствам право на

проведение миссионерской и благотворительной деятельности. Задача братств – укрепление православия и противостановление его католицизму...

3. Мероприятия по укреплению влияния русской православной церкви за границей:

а) принять меры к ликвидации автокефалии польской православной церкви и присоединить её в целом к Московской патриархии;

б) оформить принятие в юрисдикцию Московской патриархии причта и прихода русской церкви в г. Бари... Командировать с этой целью в Италию представителя Московской патриархии;

в) оформить присоединение к Московской патриархии Мукачевской-Пряшевской православной епархии... Для этого вызвать из Белграда в Москву епископа ВЛАДИМИРА, с последующим направлением его в Мукачево;

г) ускорить приезд из Парижа в Москву... экзарха вселенского патриарха по всей Европе митрополита ЕВЛОГИЯ. Если соглашение состоится, то Московская патриархия будет иметь только во Франции 57 церквей и, кроме того отдельные церкви в Англии, Чехословакии, Швеции, Австралии, в Алжире и Марокко., Также пригласить в Москву из Парижа игумена С. СВЕТОЗАРОВА, проф. Н.ЛОССКОГО...

д) провести в мае месяце с.г. выезд церковной делегации в Англию, в составе 3-х человек во главе с митрополитом НИКОЛАЕМ ...

Эта делегация прозондирует почву для организации в Лондоне русского православного прихода и обсудит с архиепископом Кентерберийским вопрос об участии англиканской церкви во всемирной конференции христианских церквей;

е) считать возможным, чтобы Синод русской православной церкви поставил через НКВД СССР вопрос о возврате бывших посольских русских православных церквей за границей и, прежде всего, во Франции, Италии, Венгрии, Чехословакии, Югославии, Болгарии, Греции, Швеции и в Палестине...

ж) в целях большего сближения православной церкви с православными церквями в Югославии, Болгарии и Румынии..., командировать в Софию церковную делегацию... во главе с архиепископом Псковским и Порховским ГРИГОРИЕМ; в Белград... епископом Кировоградским и Одесским СЕРГИЕМ; в Бухарест... епископом Кишеневским ИЕРОНИМОМ;

з) ... организовать... поездку патриарха Московского и всея Руси АЛЕКСИЯ, в сопровождении соответствующей сану свиты по странам Ближнего Востока (Сирия, Ливан, Палестина и Египет)... одной из целей поездки будет изыскание возможностей к организации православных приходов в Бейруте, Дамаске, Иерусалиме, Каире и Александрии и обсуждение с восточными патриархами предпосылок к созыву в Москве всемирной конференции не католических христианских церквей;

и) ...в данное время командировается в США архиепископ Ярославский и Ростовский АЛЕКСИЙ, на которого возложено провести ... всеамериканский православный Собор.

Если митрополитом всея Америки ФЕОФИЛОМ будет одобрено решение Синода русской православной церкви, то Московская патриархия будет иметь там свой экзархат в составе 370 церквей, вместо 12-ти сейчас находящихся в юрисдикции Московской патриархии.

4. По организации всемирной конференции христианских церквей:

В целях противостояния претензиям Ватикана на руководящее мировое значение, организовать и провести в Москве всемирную конференцию всех христианских не католических церквей.

Инициативу созыва такой конференции предоставить русской православной церкви...

На конференции поставить следующие доклады:

- об абсолютной несостоятельности католического догмата, что Папа римский является наместником Христа на земле;
- о противоречии догмата о непогрешимости Пап данным священного писания, истории и логики;
- о фашизме, как антихристианской доктрине;
- о профашистской и антидемократической линии Ватикана в довоенные годы;
- о Ватикане как покровителе гитлеризма в годы переживаемой войны;
- об единокровии русской и восточных православных церквей, а также англиканской и других неправославных церквей в деле борьбы с фашистскими угнетателями;
- о фашистских новоявленных "крестоносцах", варварски разрушающих храмы;
- о попытках Ватикана вмешаться в дело организации послевоенного устройства мира.

Решения данной конференции будут представлять собой серьезные протесты всего христианского не католического мира против деятельности и замыслов Ватикана и, безусловно, сыграет огромную роль в деле изоляции Ватикана и снижении авторитета Папы.

На подготовку созыва такой конференции необходимо будет 5-6 месяцев...

Погодивши з керівництвом держави висловлені міркування (усі вони знову були санкціоновані особисто Сталіним 16 березня) директивний лист за № 134/с, в основу якого лягли опубліковані нами міркування Карпова, 8-10 травня був направлений на місця (Естонська, Литовська, Білоруська, Українська соціалістичні республіки та Голові Ради в справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР Полянському) для неухильного виконання. Документ був виключно таємний: «Письмо верните в Совет не снимая с него копии... при даче указаний Уполномоченным по делам религиозных культов о нашей тактике... на указанное письмо Совета не ссылаются».

Війна ще не завершилась, як у Ставці Головного Командування Збройних Сил СРСР (!) у тих самих осіб, котрі планували в цей час завершальні бойові операції на фронтах проти фашистського Рейху, попутньо визрів план, якщо не повного знищення, то принаймні, суттєвого послаблення влади Ватикану. Саме з цією метою був створений *директивний лист 134/с від 8-10 травня 1945 р.*

По своїй суті це була неоголошена, чи сьогоднішньою термінологією – гібридна, війна, цікаво, що її учасників, як у всякій війні, нагороджували бойовими (!) медалями й орденами.

У період т.з. «перебудови» за часів Горбачова прилавки магазинів та полиці бібліотек угинались від центнерів історичної макулатури, автори яких, від академіків до звичайних пропагандистів, переконували читачів в тому, що причиною жахливих репресій стосовно більше десятка мільйонів безневинних громадян, з них мільйон – загинуло, був відхід Сталіна від ленінських норм партійного, державного та суспільного життя. В свій час ми вже наводили слова Леніна з його листа Молотову від 19 березня 1922 р. до членів Політбюро: «Строго секретно. Просьба ни в коем случае копий не снимать, а каждому члену Политбюро делать свои заметки на самом документе... ..изъятие ценностей, в особенности, самых богатых лавр, монастырей, должно быть проведено с беспощадной решительностью, ни перед чем не останавливаясь и в самый кратчайший срок. Чем большее число представителей реакционного духовенства удастся нам расстрелять, тем лучше...» [7]. Між обома наведеним фрагментами принципової різниці не бачимо, хоча віддаль між ними майже чверть сторіччя, а вони – ніби продовження одне одного. Слід зауважити, що наведені уривки з останнього листа – своєрідний заповіт Вождя, бо більше жодного рядка при повній свідомості він не створив, будучи до самої смерті майже постійним клієнтом психіатрів та невропатологів, частина яких за великі гроші були спроваджені з Німеччини...

Навіть побіжний аналіз наведених документів справляє жахливе враження про жалюгідну роль і місце відродженої в 1943 р. РПЦ в суспільному житті СРСР, котра по суті всього-на-всього стала частиною державного комуністичного атеїстичного (!) апарату.

Одночасно в очі впадає абсолютна некомпетентність керівництва країни в піднятих у згаданому *директивному листі 134/с* питаннях: у Європі ніби ніхто не здогадувався про повне винищення Церкви в СРСР, а це ж майже 51 тис. соборів і церковних споруд, не рідко сплюндрованих у найбільш жахливий варварський спосіб. Обмежусь тільки кількома прикладами: світлини зруйнованого Благовіщенського храму в Ленінграді; розбитих дзвонів із київських церков, приготовлених для переплавки; грабежу Симонівського монастиря (XIV ст. Москва); «пірамід» позбавлених дорогоцінних окладів ікон, серед яких були і чудотворні, приготовлених до спалення [8], в свій час обійшли сотні європейських газет, а було ще більше десятка посольств з немалим штатом співпрацівників, котрі сумлінно

відпрацьовували високу оплату своєї праці об'єктивною та майже повною інформацією про головні події внутрішнього життя країни. Додамо ще й особисті враження з 1957 року: в Москві на Червоній площі між ЦУМ'ом та Історичним музеєм здавна стояла церква Пресвятої Богородиці, вже у 20-і роки вона була повністю знесена до фундаменту. На місці підірваного храму-пам'ятника Царя Спасителя влаштували басейн з постійно підігрітою водою, в якому можна було купатися круглий рік. Моторошно стає, коли вдивляєшся на світлинах у обличчя радісної юрби виконавців плюндрування ще донедавна величних святинь 150-и мільйонного народу, адже майже всі вони – росіяни, тобто хрищені, бо в кожному навіть незначному і найменшому поселенню була церква. Але залишимо рядових виконавців: охрищеним 17 (29) грудня 1878 був Сталін, котрий крім того закінчив Горійське православне духовне училище (1888–1894), провчився ще кілька років у Тифлійській духовній семінарії (1894–1899); був хрищеним і до 1886 належав до симбірського релігійного Товариства преподобного Сергія Радонезького й Ленін, лише згодом він відійшов від віри в Бога [9]. Про них не скажеш: «...не відають що творять».

З перших днів нова влада проявила свою люту несамоовиту ненависть стосовно релігії – вже 11 квітня 1919 з метою атеїстичної пропаганди було відкрито мощі згаданого нами вище чи не найбільш шанованого в народі святого і передано їх до музею, Патріархії повернули їх через тридцять літ – в 1949. 17 грудня наступного року це саме зробили з мощами Серафима Саровського, при передачі їх від одного музею до іншого вони загубились, тільки через 70 років, у грудні 1990 в запасниках Музею історії релігії (у колишньому Казанському соборі Ленінграду) їх знайшли випадково... [10]

Восени 1922 разом із майже 200 чол. філософів, письменників, інших діячів російської культури (всього зі сім'ями їх було більше 300 людей) згаданий в *директивному листі* проф. М.О. Лосський був висланий з Росії до Німеччини, невдовзі він опинився у Франції. Після війни, замість того, щоб повертатись до Москви, куди його так посилено запрошували, в 1946 р. переїхав до США, де продовжував займатися науковою діяльністю, викладав у вузах аж до своєї смерті в 1965 [11]. Не тільки він, але майже всі інші з числа висланих 1922 р. до Росії не повернулися...

Накінець, слід зупинитись ще на одному важливому питанні. Жовтневий більшовицький збройний переворот в кінцевому рахунку привів до повного краху РПЦ в середині країни, однак за кордоном залишилась чимала кількість церков (при кожному посольстві був свій храм), крім того, якщо в країні проживала значна кількість російських емігрантів, були православні приходи й за межами столичних міст, знаходились парохії також на Святій Землі. Після загадкової, досі невиясненої, смерті Патріарха Тихона (1925) вже на самому початку червоного терору і тотального винищення інтелігенції та духівництва всім стало очевидним, що нічого хорошого від нової влади чекати не слід. Почався стихійний процес об'єднання православних (вірян та кліру). Так поступово оформилась

Зарубіжна Російська Православна Церква. Тому православні храми в Європі не стояли пустою і в жодному випадку не були запущеними, чи занедбаними. Коли згідно вимог *директивного листа* їх намагались перевести під юрисдикцію Московської Патріархії, повністю незалежні у фінансовому та ідеологічному відношенні, вони зовсім не спішили під опіку Москви. Там, де перемогла соціалістична система в ортодоксальному вигляді (Польща, Чехословаччина), автокефалія православних церков була ліквідована негайно, однак в деяких країнах вона збереглась до наших днів (Румунія, Болгарія, Сербія). Навіть після того, як вже у нашому сторіччі частина парафій визнали юрисдикцію Патріархату, половина їх і досі автокефальні [12]...

Після війни Москві вдалося провести лише дві всесвітні конференції: в червні 1977 – «Релігійні діячі за тривкий мир, роззброєння і справедливі відношення між народами» та в травні 1982 – «Релігійні діячі за врятування священного дару життя від ядерної катастрофи». Римські Папи Павло VI та Іоанн Павло II в обидвох випадках направили своїх спостерігачів з відповідними посланнями, які були уважно вислухані всіма присутніми [13]. Про проведення якоїсь антиватиканської конференції некатолицьких церков протягом всього часу ніхто навіть не заїкався...

Звичайно, жоден із новоявлених «хрестоносців», котрі руйнували храми, не розшукувався, бо усі вони спокійно сиділи у відповідних кабінетах КДБ, якщо пережили терор та чисельні чистки 1935 – 1937 рр.

Крім того, ні один із Пап ніколи не вважав себе намісником Ісуса Христа на землі, з огляду на те Рим ще інакше називається Апостольською столицею на честь Св. Апостола Петра. Ватиканський Собор I у липні 1870 визнав Пап *непомильними* в справах віри, моралі та в керівництві Церквою, але тільки *ex cathedra*, тобто у енцикліках, чи виступах на Соборах [14], через це кожен Папа включно зі сьогоденним має свого сповідника. Для прикладу, 19 березня цього року з Ватикану на весь світ показували як Папа Франциск сповідався у Соборі св. Петра в Римі.

За посередництвом Комінтерну більшовики вмішувались у внутрішні справи держав мало що не всього світу, ліквідація його в 1943 практично нічого не змінила. Тепер роль платних агентів Кремля до повного розвалу комуністичної системи виконували численні компартії.

Фашизм був цілком цивілізованим в очах Сталіна, коли він піднімав тост за фюрера німецької нації, «освячуючи» своєю присутністю підписання таємних документів про поділ сфер впливу в Європі у 1939 [15] і фактично санкціював початок Другої світової війни.

Така безличність у Москві вважалась цілком нормальним явищем...

Даний вступ необхідний для об'єктивного розуміння всіх «зовнішніх» обставин супутніх арештам митрополита, владик і всього духівництва не згідних з переходом до православ'я. УКЦ могла успішно діяти лише на тих територіях, куди не змогли дотягнутися довгі руки чекістів. На жаль, від середини вересня 1939 (з перервою на час окупації гітлерівською

Німеччиною) Західна Україна стала невід'ємною частиною СРСР, а тому тут каральні органи могли здійснювати свої плани без жодних на це перешкод. Розгром нашої Церкви – був планомірною акцією виключаючи будь-які експромти чи випадковості, а те, що вона була складовою частиною запланованого розгрому, чи, принаймні, суттєвого послаблення Ватикану, проводили її послідовно з усією жорстокістю. Церква до такого розгортання подій була зовсім не готовою. Ще в кінці грудня 1944 до Москви зі зібраними грошима (100 тис. крб.) у Фонд перемоги була відправлена делегація, очолювана архімандритом о. Климентом Шептицьким, однак нічого суттєвого вона не осягнула; готівку, звичайно, прийняли, але до керівництва держави її не допустили. Навіть після цього все ще жеврела ілюзія, що зі середини 1943 р. держава ніби суттєво змінила своє ставлення до релігії. Ніхто не міг передбачити, що знищення УКЦ стане “козирною” картою у гібридній війні комуністичної влади проти Апостольської столиці; як ми бачили, в згаданому *директивному листі* серед численних заходів воно зайняло перше місце (!), однак, і донині в повному обсязі виконати весь комплекс запланованих тоді дій проти Ватикану не вдалося, хоч пройшло не 5-6 відведених для цього місяців, а більше 70 років...

Кримінальна справа вл. Блаженного Григорія Хомишина справляє дивне враження. Здавалося, вона знаходилась на особливому контролі каральних органів республіканського та всесоюзних рівнів, навіть під особливою увагою найвищого керівництва СРСР, а тому після всього сказаного ми мали би знайти в ній численні конкретні обґрунтовані докази «злочинних» дій підсудного проти держави, оцінку доказів його вини, адже влада готувалась, можливо, навіть до відкритого судового процесу – про що свідчать виняткова присутність стенографістки та передрукування більшості найбільш важливих протоколів допитів (звичайно вони завжди виконувались власноруч слідчим і підписувались підсудним).

У той же час вони велись у строгій відповідності до *директивного листа*. Виникає закономірне запитання, як таке можливе? Адже Єпископ арештований в ніч на 12 квітня, а згаданий документ направлений в Україну щойно 10 травня 1945... Однак, особливого протиріччя в цьому ми не вбачаємо, маючи на увазі специфіку радянської влади середини 40-х рр. Нагадаємо, *лист* про боротьбу з Ватиканом, в якому містилась пропозиція в першу чергу знищення нашої Церкви, був підписаний “тріумвіратом” – у складі Сталіна, Молотова та Берія й 2 березня відправлена Карпову лише для уточнення деяких окремих деталей; його міркування були схвалені ще раз особисто Сталіним 16 березня і вже як *директивний лист* 10 травня відправлений в УРСР. Але не слід при цьому забувати, що в числі названих авторів перебував Берія, саме під його безпосереднім керівництвом каральні органи мали здійснити розгром УКЦ, тому керівництво НКДБ було прекрасно обізнане навіть з найменшими деталями плану гібридної війни з Апостольською столицею задовго, поки вони офіційно були сформульовані в *директивному листі*...

Уже в постановках на арешт (26 березня 1945) та пред'явлення обвинувачення (10 травня) вл. Григорія Хомишина кваліфіковано як агента Ватикану, котрий зводив наклепи на радянську владу та її політику. Нагадаємо, що саме цього дня було до Києва направлено *директивного листа*. Випадковістю це ніяк бути не може.

Потрібно при цьому ще враховувати той факт, що будь-яка об'єктивна інформація про внутрішню політику радянського уряду, яка проникала за кордон, для прикладу: розгром Церкви, репресії, голодомори, колективізація, таємні зв'язки з фашистською Німеччиною тощо, кваліфікувалась радянською владою як інсинуації. Природно, автори таких публікацій вважались наклепниками і переслідувались згідно статей 54-1“а” і 54-11 КК УРСР; саме згідно них збирались судити Владика, адже у своїх посланнях він вимушений був посилатись на повідомлення преси про ситуацію в Росії.

Крім того, до «злочинної» діяльності було віднесено інкриміноване йому намагання поширити вплив Католицької Церкви на територію СРСР, його взаємини з владними структурами Речі Посполитої, тобто території, яка до 1939 перебувала за межами Радянського Союзу, а підсудний ще не був його громадянином, і тому радянському судочинству юридично не підпадав.

Важко зрозуміти як Станиславський єпископ міг поширювати «ворожі» ідеї на чужій території, котра крім усього іншого знаходилась ще й за рубежом, не маючи доступу до радіо (телебачення, мобільний зв'язок ще не існували), а пресу через кордон ніхто не передавав – за це карали смертним вироком; якби такі випадки все-таки мали місце, слідчі обов'язково навели хоча б один факт.

Достатнім доказом усьому сказаному свідчить ще й те, що сьогодні західноукраїнські видання, що виходили до 1944, переважно зосереджені у наукових бібліотеках та архівах наших західних обласних центрів, навіть у Києві їх не варто шукати. Звинувачення в тому, що підсудний у газеті «Самостійна Україна» опублікував статтю (!) на підтримку Самостійної Української Держави (зберігаємо правопис тексту постанови на арешт) і закликав населення до її активної підтримки – можна віднести до звичайної вигадки слідства. В названому виданні – Станислав, 10 липня 1941, Ч.3 на першій сторінці розміщено «Акт проголошення Української держави», просторий лист Митрополита Андрея від 1 липня з цього приводу і всього два речення (!) Єпископа Григорія Хомишина від 6 липня: «Благословлю Українську Самостійну Державу. Дякую Всевишньому з глибини душі за вислухання наших благальних молитов і молю Бога, щоб Українська Держава, сперта на Божому Законі, забезпечила щастя, добробут і спокійне життя всім громадянам української землі без огляду на різниці віросповідні, національні і суспільні». Написав їх священик від 1893, доктор теології від 1899, єпископ від 1904 – автор кількох книжок та сотень пастирських листів... Треба мати дуже буйну фантазію, щоб вчитати в цих кількох рядках заклик до населення «активно підтримувати Самостійну Українську Державу», котра, до речі, проіснувала трохи більше тижня (проголошена 30

червня – розпущена німецькою адміністрацією 11 липня 1941). Вважаємо, що Владика скоріш за все звертався тоді не так до громадянства, як керівників держави – «...бути спертою на Божому Законі».

Щодо формування дивізії «Галичина», то ні Єпископ, ані духівництво не мали до неї жодного відношення, оскільки це була ініціатива частини інтелігенції з Українського Центрального Комітету (УКЦ) та німецької адміністрації. Те, що перед від'їздом дивізійників до базових таборів на військовий вишкіл у Німеччину була відправлена на сучасному вічовому майдані в нашому місті Служба Божа зовсім не тотожне закликам вступати до неї, а військові капелани, як це здавна всюди прийнято, направлялись для здійснення духовної опіки над воїнами. До речі, від станіславської дієцезії жодного священика у даному військовому підрозділі не було, бо душпастирів, котрі мали бажання задля цього покинути свої парохії, Владика не відпускав.

Зовсім абсурдним є звинувачення Єпископа в тому, що згідно його вказівок духівництво направляло молодь до ОУН-УПА, коли ще в 1932 в книзі «Українська проблема» він різко виступив проти націоналізму, викликавши цим на свою голову шквал гніву всього «прогресивного» українського суспільства дієцезії. Можливо саме цим спричинений надзвичайно стриманий і стислий його відгук на Проголошення Української Держави в липні 1941, ініціаторами котрої були бандерівці...

Шлях Григорія Хомишина до єпископської кафедри був не простим. Після того, як у 1901 Андрей Шептицький залишив Станіслав і перейшов до Львова на Митрополичий престіл, він три роки шукав гідного кандидата на звільнену ним дієцезію, а тому його вибір був далекий від будь-якого експромту чи імпровізації, тим більше, що його номінат за своїм походженням до певної міри був прямою протилежністю до Митрополита.

Народився 27 березня 1867 року у простій селянській родині. Після народної школи закінчив з відзнакою Тернопільську гімназію (1888), тоді ж вступив до семінарії, одночасно студіюючи філософію та богослів'я у Львівському університеті. 19 травня 1893 рукоположений на священика й від 9 грудня – кафедральний сотрудник у Станіславі та шкільний катехит. Здобувши ступінь доктора теології у Відні (Августінеум, 1899) повернувся до Станіславського кафедрального собору, від грудня 1901 завідував парафією у Коломиї.

В 1902 на запрошення Митрополита очолив Львівську семінарію, а через два роки, 14 квітня 1904, номінований ним Станіславським Єпископом, на що була отримана згода 6 травня у Відні, а згодом – і в Римі; офіційне призначення відбулось 19 червня. Навіть намісник Галичини – граф Андрій Потоцький, котрий опирався до останнього, змушений був не лише погодитись на вибір Андрея Шептицького, але щоб «зберегти обличчя» вимушений був подарувати Григорію Хомишину пару породистих коней для особистого вжитку, яких той майже відразу продав на потреби Церкви та бідних.

Історики твердять, що жоден із владик Української Католицької Церкви не був так довго й систематично напастований ліберальною та радикальною пресою, як вл. Григорій Хомишин, відразу з перших днів свого перебування на престолі. [16] Причому, роль лідерів постійного й систематичного цькування взяли на себе радикальний «Громадський Голос» і москвофільський «Галичанин»; жодної симпатії чи поваги діяльність Єпископа не викликала навіть у наші дні в націоналістів; прибічники КПЗУ, котрих у дієцезії було в цілому небагато, спеціалізувались на анонімках...

Обмежусь одним прикладом: у кінці березня 1916 Єпископ ввів у церковний календар новий стиль, буря протестів у дієцезії піднялась мало не до неба – Владика на початку листопада змушений був відмовитись від своїх намірів. А між тим, усі Православні Церкви, за винятком хіба що Патріархатів, від сер. 20-х, незабаром міне сотня літ (!), відзначали й святкують усі празники разом із католиками та протестантами й нічогісінького з ними не трапилось...

Вище названа нами його невеличка книжечка «Українська проблема» – буквально крик душі, й читати її сьогодні – через 85 років, без хвилювання неможливо. Не мав він належної підтримки навіть у середовищі власного духовництва. Настрої упередження й очікування панували й у Капітулі кафедрального храму, однак владика провадив активну пастирську роботу по зміцненні віри, що згодом, після арешту, буде кваліфіковано як антирадянська ворожа діяльність «агента Ватикану».

А між тим успішна боротьба з *директвним листом* була можливою лише за умови повної єдності не тільки вірян, але й кліру, тобто населення всієї дієцезії. На жаль, цього добитися не вдалося. Принагідно зауважимо: де духовництво й вірні діяли спільно й дружньо опирались комуністичному терору, держава завжди терпіла повну поразку...

Коли ми маємо задум оцінити ефективність духовної діяльності тієї чи іншої особи з числа духовництва, необхідно пам'ятати про її виключну особливість. Для прикладу, візьмемо рядового пароха. Якщо після його проповіді всі без жодного виїмку члени громади будуть керуватись її засадами до кінця свого життя – стануть зайвими енцикліки, пастирські послання єпископів та кардиналів, а є ще не одна сотня томів праць Отців Церкви (Східних і Західних), постанов Вселенських Соборів і місцевих Синодів тощо. І, врешті, всі названі проповіді разом із духовними творами є не що інше, як розкриття та розвиток головних положень Старого та Нового Заповітів. Жодна духовна особа немає у своєму розпорядженні ефективного засобу примусу, щоб її вірні, чи навіть духовництво виконували сказане, або написане ними. Хтось послухає (прочитає), а інші навіть не звернуть на це жодної уваги. У Католицькій Церкві відома стара як світ істина – Всевишній створив нас без нашого відома, але спасти нас без нашого дозволу не може. І все тому, що хоча ми створені по образу Господа, але наділені вільною волею. В результаті – у Католицькій та Православних Церквах є поняття гріха – свідомого переступу Закону Божого. Слідчий не навів жодного

обґрунтованого доказу, що той чи інший злочин проти Радянської влади був результатом духовної діяльності В'язня.

Кримінальна справа Владики є переповнена подібними як дрібними, так і суттєвими порушеннями діючих тоді законів та процесуальних положень.

Постанову на арешт Єпископа було видано 26 березня 1945 зі санкції, як ми вже зазначали, наркома держбезпеки республіки, обласного прокурора Львівської обл., начальника опергрупи та 2-го управління НКДБ УРСР, начальника та його замісника 4-го відділу 2-го управління НКДБ УРСР. Ордер № 634 на ув'язнення та обшук виданий 11 квітня, у протоколі зазначено, що за Владикою прийшли після 24 год., тобто вже 12 квітня. Однак, у анкеті арештованого заповненій 4 травня у Києві у внутрішній тюрмі НКДБ чомусь зазначено, що його затримали 26 березня. 16 квітня при поступленні В'язня у внутрішню тюрму – знову ретельний особистий обшук й вилучення абсолютно всього майна, включно зі залишками грошей, білизною, кишеньковим годинником тощо; за одно відібрали молитовник і вервицю – в камеру його пропустили лише в тому, в чому він був одягнений.

12 травня, тобто після місячного перебування в тюрмі (!), йому, нарешті, повідомили конкретні звинувачення, а йому було 78 років... Вважаємо, що подібна метода тривалого очікування невідомого була надзвичайним дійовим моральним засобом впливу на в'язня, щоб придушити його волю до опору.

За одним заходом, в тому ж напрямі повинен був спрацювати факт відриву підсудного від звичної обстановки. Не одне десятиліття у Станиславі він мав у своїй резиденції капличку з 50 іконами – у протоколі вони зазначені як картини; проживав серед своїх книжок – згідно протоколу опису майна при арешті зафіксовано бібліотеку на 1435 назв, в тому числі 261 – іноземними мовами – враховуючи надзвичайну їх доржнечу, це чи не найбільша в тих часах приватна книгозбірня міста (він вільно володів латиною, старогрецькою, єврейською, німецькою, італійською, польською), поряд – через кілька сот метрів кафедральний собор. І тут раптом його позбавили всього, навіть молитовника з вервицею. У тюрмі йому судилося прожити до самої смерті – 260 днів. Весь цей час він був ніби живцем похований: жодних передач, побачень, листів та інших можливих контактів із зовнішнім світом...

Однак, як людина надзвичайно сильної волі, він успішно чинив опір слідству, відстоюючи своє право на людську гідність. Вже в часі першого допиту 21 квітня на запитання «Як Ви зустріли прихід частин Червоної армії на Західну Україну і приєднання її до Радянського Союзу?» – тут і надалі при перекладі запитань та відповідей ми максимально намагатимемося зберегти стиль і правопис слідчого, котрий їх фіксував, відповідь В'язня прозвучала досить дивно: «Як я в душі зустрів цю подію, – я відповісти не можу, так як це моя особиста справа і нікому я не зобов'язаний відповідати, як і що я думаю. Ви не маєте права розпитувати мене про це. Що я думаю – це моя

особиста справа. Можу тільки сказати, що Радянську владу я зустрів байдуже, очікуючи, як вона покаже себе на практиці. Я вирішив зайняти очікувальну позицію в питанні про своє ставлення до Радянської влади... Не дивлячись на те, що я був незадоволений Радянською владою жодної боротьби проти неї я не проводив. Ніякої антирадянської роботи не вів. Але якби навіть я її проводив, не зобов'язаний сам про себе розповідати. Нехай про мене інші доказують, а я буду признавати чи заперечувати ці факти. Своє незадоволення Радянською владою я ніде не проявляв, а тримав його при собі. Це я рекомендував робити й іншим священикам» [17].

Аналізуючи відповіді Владика сьогодні впадає в очі не лише його мужність, але ніби незрозуміла відвертість, котра могла суттєво йому зашкодити. Вперше я зустрівся з подібним явищем, коли в 1995-1996 рр. займався і добився державної реабілітації єпископів Г. Хомишина, І. Лятишевського, С. Лукача, І. Слезюка та А. Бойчука (троє останніх були підпільними, назначеними на випадок арештів основних). Заповідь Божа «Не свідчитимеш ложно!» зобов'язує до правдомовності усіх християн, але в першу чергу духівництво. Хоч ієрархію та рядових священиків ніхто не готував до можливих арештів, стихійно був розроблений принцип: у часі допитів намагались свідчити правдиво лише про себе, а не про інших духовних, чи цивільних осіб.

Як ми вже зазначали, тільки 12 травня арештованому, нарешті, повідомили в чому його звинувачено.

Владика спокійно заперечує: «Пред'явлене мені звинувачення в тому, що я був агентом Ватикану, намагався поширити вплив уніатської церкви на територію Радянського Союзу, намагався паралізувати ріст симпатій населення Західної України до СРСР, – я заперечую. Не признаю також себе винним у тому, що я допомагав польській реакційній владі сполячувати українське населення, що зі встановленням Радянської влади в Західній Україні вів боротьбу з нею, свій зв'язок з ОУН і УПА, що після звільнення Західної України від німців я продовжував антирадянську діяльність і провадив лінію на розширення впливу уніатської церкви на Схід».

Вороже налаштування Єпископа та духовенства дієцезії до радянської влади сьогодні цілком зрозуміле. Від часу утворення СРСР усі засоби тодішніх ЗМІ Другої Речі Посполитої достатньо об'єктивно інформували громадськість про терор проти кліру, інтелігенції та багатшого селянства у потенційного ворога й наймогутнішого сусіда на Сході; активно проходив у нас збір грошей на допомогу голодуючим там у 1921-1922, 1932-1933. Не додало жодної симпатії приєднання Галичини до Радянського Союзу (вересень 1939), правда, надіючись на правдивість радянської пропаганди, в перші дні Червону Армію подекуди зустрічали урочистими арками, хлібом-сіллю. Прозріння не забарилось з початком арештів світської інтелігенції та духівництва, запровадженням колгоспів, секуляризації церковних земель, заборони релігійного виховання дітей та молоді тощо. Всі роки панування Австро-Угорщини та Речі Посполитої у Станиславі існувала всього одна

тюрма й та ніколи не була переповненою, однак, за станом на 10 червня 1941 при ліміті 462 місця в ній находилось 2 555 в'язнів (!). Від 1940 в місті вже функціонувало три в'язниці, а були ще тюрми в Коломиї та Печеніжині, 32 районні управління міліції та УНКДБ... Після поспішного відступу радянських військ у червні 1941 усі вони були переповнені трупами розстріляних включно із малими дітьми. Преса в липні-вересні в кожній газеті тижнями публікували мартиролог жертв, але й до сьогодні ще не всіх розшукали – не кожного можна було тоді впізнати [18]; літо того року видалось надзвичайно жарким, та й розстрілювали не лише у в'язницях ... Усе сказане не тільки в 1945, але протягом всього періоду існування СРСР кваліфікувалось як «клевета».

Переказувати чи дослівно перекладати усі протоколи допитів немає жодного сенсу, адже немає ні одного, який би не був сфальсифікованим...

Загальний висновок може бути лише один: маємо «класичний» приклад тотальної фальсифікації, причому не якоїсь частини, а всієї справи, що абсолютно закономірно. Адже в 1945 не могло бути й мови про навіть найменше відхилення від попередніх вказівок Сталіна 2 березня і остаточно ним санкціонованих через два тижні – 16 березня...

У карній справі зафіксовано 31 допит, 17 з них закінчувався після 23.00, а 8 – навіть після першої години ночі. Допити були тривалими і виснажливими. Для прикладу, 28 квітня допит тривав без жодної перерви від 13.30 до 1.40; 7 травня – від 21.00 до 2.50; машинопис допиту 2-3 червня зайняв 53 сторінки звичайного канцелярського паперу формату А-4; вся ж кримінальна справа – 329 с.

Потрібно ще враховувати, що справа велась російською мовою. Владика її розумів, адже в тих часах духівництво користувалося перекладами Святого Письма, Богослужбників, текстів св. Літургії – всі на церковнослов'янській мові. Але російською, хоча вона близька до неї, він у побуті не користувався. Протоколи допитів вів слідчий, він же сам перекладав відповіді В'язня. Згідно юридичної процедури після завершення кожного допиту він зобов'язаний був зачитувати його текст підсудному. Останній своїм підписом стверджував свою згоду з версією слідчого. У нас викликає багато сумнівів, щоб 3 червня після 23.40 слідчий читав Владиці 53 сторінки протоколу. Наші висновки підтверджуються зміною характеру підпису, який з кінця травня все більше нагадував звичайну хвилясту лінію, в той час як на пастирських листах і перших протоколах допитів ним виразно ставився хрестик, а за ним повний підпис (Григорій Хомишин, Єпископ). Прямих доказів не маємо, але впевнено можна стверджувати: протоколи підписувались не ним...

Крім цього, про це ж свідчить і сам зміст документа. 16 травня Єпископ перераховує прізвища 52 священників згідно російського алфавіту введеного в Росії у 1918, причому, він називає не лише ім'я кожного, але ще й правдивий рік народження (ми перевіряли цю інформацію по нашій домашній картотеці духовенства Станіславської дієцезії й жодних помилок

не виявили). Зауважимо, що Владика нікому з них не зашкодив, бо всі вони заздалегідь емігрували боячись арештів і знаходились за межами дії радянського «правосуддя». Але звідки він докладно міг знати їхні роки народження, коли в інших аналогічних випадках вік людини окреслював приблизно та й імена не завжди пам'ятав...

Доктор теології не міг підписати протокол допиту від 20 серпня, в якому, ніби з його слів, стверджувалось, що орден Василян складається з монахів і «слуг».

Окремо треба наголосити, що подаючи загальну характеристику діяльності Ватикану (практично конкретні дані приводяться мало що не на кожному допиті) Єпископ подає її у точній відповідності до вступної частини *директивного листа*. Звідки у Станіславі Владиці міг стати відомим документ завізований особисто Сталіним і який до того був оздоблений грифом «совершенно секретно»? Міжнародний огляд європейської історії ним подається у точній відповідності до позиції МЗС СРСР чи Політбюро, особливо події в Іспанії, тактика уряду єдиного фронту у Франції тощо, які, до речі, жодного відношення до діяльності В'язня у досить далеко віддаленій від названих держав дієцезії не мали.

А тому приходимо до висновку, що завдання слідчого, а це був один з найдосвідченіших у досить рідкому тоді для НКДБ високому званні капітана (ми не називаємо його прізвища, тому що не переконані в тому, що у протоколах це не його псевдонім як це звичайно бувало) було точно слідувати вимогам *директивного листа*, і не більше...

Згодом, в процесі нашої роботи над збором матеріалів для реабілітації владик УКЦ 29 серпня 1995 була одержана відповідь з Києва, що всі слідчі, котрі вели справи ув'язнених у 1945-1946 рр. владик, саме в цей час «за успішне виконання спецзавдань уряду» один нагороджений орденом «Отечественная война II степень», інший, крім названого ордена, нагороджений ще медалями «За победу над Германией», «За боевые заслуги», третій – крім названого ордена, медаллю «За победу над Германией». Катівське ремесло прирівнюється до бойових подвигів (!)...

Розрахунок влади на те, що вдасться знайти зрадників в середовищі єпископату УКЦ провалився; надія на публічне судилище Ватикану також не виправдалась – конкретних обґрунтованих доказів злочинних дій Апостольської столиці, які б могли переконати громадськість Європи, було недостатньо. Вирішили паралельно з допитами в'язнів виконувати вимоги *директивного листа* в повному об'ємі, навіть в найменших деталях, але вже поза межами в'язниці.

28 травня 1945 у Львові, так як це передбачалося *листом*, була створена Ініціативна група по возз'єднанню Української Католицької з Російською Православною Церквою, – навіть сама її назва сформульована у строгій відповідності до *листа*. У повній відповідності до *нього* о. д-р Костельник Гавриїл, голова групи – настоятель львівської Преображенської церкви, о. д-р Мельник Михайло вікарій з Перемиської й о. Пельвецький

Антоній представник Станиславської дієцезії звернулися до уряду УРСР з проханням про її затвердження і признати їй право вести практичну роботу на возз'єднання з православними.

18 червня за вказівкою Раднаркому Уповноважений у справах Російської Православної Церкви в Україні Ходченко у відповіді за № 625 санкціонував групу як єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган, якому надається право керувати в повному обсязі існуючими українськими католицькими парафіями у Західній Україні.

Одночасно, того ж дня Ініціативна група звернулася до українського католицького духівництва західних областей України з просторим (на 5 сторінках) закликом приєднуватись до неї і в письмовій формі виражати своє бажання переходу до православ'я.

При підготовчій роботі виникла потреба у єпископах для возз'єднаних, причому, з їх числа. Костельник, хоча був головою Ініціативної групи і вважався тоді найбільшим авторитетом, не міг ним стати, так як мав сім'ю. Тоді Московський Патріарх Алексій призначив на 24 і 25 лютого 1946 хіротонію отців Антонія Пельвецького та д-ра Михайла Мельника, котрі були безженними. Львівським владикою залишався Макарій Оксіюк від квітня 1945 православний єпископ Львівський та Тернопільський і як рекомендував *директивний лист* ще й священноархімандрит Успенської Почаївської Лаври.

Хіротонія могла відбутись лише після переходу названих отців до православ'я. З цією метою до Києва 19 лютого разом з членами Ініціативної групи виїхала солідна, як на ті часи, «світа» (група підтримки) із 12 осіб найбільш близьких, найвідоміших і авторитетних сподвижників. 21 лютого весь день делегація знайомилась із київськими церковними та культурними пам'ятками. Наступного дня під час літургії, яку відправив Екзарх України митрополит Київський та Галицький Іоанн у Воздвиженській малій церкві Києво-Печерської Лаври уся делегація у повному складі була приєднана до православ'я і разом з митрополитом вперше спільно правила Службу Божу. По закінченні літургії відбувся чернечий постриг обидвох кандидатів на єпископів. Всеношна відправлялась у Володимирському кафедральному соборі. Під час Літургії поклали на Костельника золотий хрест з прикрасами і митру. Після завершення Богослужіння відбувся урочистий акт наречення єпископів, а наступного дня згідно з традицією Православної Церкви пройшла спершу хіротонія о. Антонія, через день – о. Михаїла й 25 лютого вся делегація поїздом відбула до Львова.

Ми так детально зупинились на подіях, що передували відкриттю Собору, щоб зайвий раз ствердити: жодної випадковості, ніякого експромту тоді не допустили – все було заздалегідь до найменших деталей передбачено та розраховано й не в переддень «великої історичної події», як переконають нас ще сьогодні, а попереднього року, коли Сталін, Молотов і Берія направили Карпову *директивного листа*, в якій знищення УКЦ мало стати першим відчутним ударом по Ватикану.

Після повернення з Києва почались гарячкові приготування до Собору. Вирішено було запросити 225 чол. священників (по два з деканату), котрі на той час письмово визнали свій перехід до православ'я на місцях, 22 – гостей із мирян, а також невстановлену кількість духовенства з числа тих, хто не був згоден покинути католицьку віру (з них ніхто до Львова не приїхав розумно вирішивши, що додому їх після завершення цього з'їзду не відпустять). Одночасно зарезервували у кращих готелях у центрі міста місця для делегатів, потурбувавшись про їх добірне харчування, а було ще виділено два автобуси з двома автомашинами для перевезення делегатів з готелів до храму св. Юра. Документ, який є у нашому розпорядженні [20] скромно проминає дуже актуальну тоді проблему фінансування, адже тільки но закінчилась війна, Ініціативна група жодних вільних коштів не мала: навіть на канцелярські видатки та у фонд видання книжок духівництво одноразово повинно було скласти по 50 крб., дяки, котрих до речі на Соборі не було жодного чоловіка, – по 10, а цього для оплати всієї структури з'їзду було явно недостатньо. Видно за все оплачувала організація, яка мала на це достатньо грошей і не дуже їх економила...

Собор вирішили провести 8-10 березня 1946, у першу неділю Великого посту. 6 березня 20 священників, у своїй більшості декани, на передсоборному зібранні ухвалили весь порядок денний.

7 березня – заїзд учасників, отримання ними мандатів, без яких доступ у храм св. Юра в дні роботи Собору був заборонений, талони на готель та харчування.

Вранці 8 березня задзвонили дзвони всіх церков Львова. Усі дні Собору передзвін звучав від 10 до 11 год. зранку і від 5 до 6 пополудні. Автівки з автобусами стали завозити делегатів. Уся церква покрита килимами, уставлена симетричними рядами крісел, на солеї великий стіл, застелений зеленим сукном, за ним три фотелі – у центрі розкішний для Костельника, по обидва боки скромніші для обох нововисвячених владик. Делегати (на Собор прибули 216 священників та 19 мирян) і члени Ініціативної групи мали виступати з проповідниці.

О 10.30 розпочинається молебен, який правлять усі присутні у храмі за престолом – Ініціативна група, котра згодом займає свої місця за столом без жодного голосування (кому потрібна така формальність!). Собор відкриває Костельник, після короткого виступу він надає слово для доповіді про діяльність групи її учаснику – о. Пельвецькому, після нього на трибуні знову Костельник на цей раз із доповіддю про мотиви воз'єднання, після нього ніби незаплановані стихійні (?) короткі виступи 12 делегатів (5-20 хв.). Жодної дискусії, звичайно, не було, поскільки опозиція була відсутня. Далі предсідник Собору (той самий Костельник) зачитує проект ухвали, яку можна звести до 4 пунктів:

1. анулювати постанову Берестейської Унії з 1596 р;
2. відірватись від Римської (Папської) Церкви;
3. повернутись до прадідівської православної віри;

4. возз'єднатись з Російською Православною Церквою в Радянському Союзі.

Усі присутні проголосували дружно й одноголосно. Таким чином, Собор фактично закінчив свою роботу. Була 16.30, тобто протягом шести годин прийнято найголовніше питання, заради которого його скликали. Історія ні Православних, ані Католицької Церкв не знає такого прецеденту; як правило, важливі Собори тривали місяцями, а то й роками, але не – 6 годин. Всі учасники прекрасно усвідомлювали, що все це дійство було пустою формальністю...

9 березня Собор продовжив свою роботу. Зранку була читана Служба Божа, за престолом – нововисвячені владика Антоній та Михаїл разом із єпископами Мукачівським і Ужгородським Нестором, а також Львівським та Тернопільським Макарієм. Під час Літургії всі делегати висповідалися і запричастилися. Безпосередньо після неї – провели панахиду по Митрополиті Андрею Шептицькому як предтечі православ'я – притому, як ми вже не раз відзначали, відбулась підміна понять: його часткове повернення до православних обрядів видали за спробу переходу до православ'я, що і передбачував вл. Григорій Хомишин і проти чого він різко виступав у своїй дієцезії протягом усього свого життя. Розрахунок був на це, щоб представити дійство попереднього дня не якоюсь політично-церковною революцією, а тривалим еволюційним етапом релігійного життя.

А далі розпочалась релігійно – політична частина. Від імені Собору на адресу Московського Патріарха Алексія направлено підписане всіма делегатами звернення прийняти об'єднаних до РПЦ; подібне, підписане всіма повідомлення про результати роботи Собору направлене в Київ Гречусі – тогочасному Голові Президії Верховної Ради республіки; телеграми Вселенському Царгородському Патріарху Максимосу; Митрополиту Київському і Галицькому Іоану; Генералісимуму Сталіну, повний текст якої наводимо нижче, поскільки у наступних публікаціях про описані події вона вилучена; Хрущову; і нарешті «Звернення до духовенства і вірних греко-католицької Церкви в західних областях України». Усі названі документи були прийняті однодумно.

Привітальна телеграма від Собору Голові Ради Народних Комісарів СРСР Генералісимуму Йосифу Віссаріоновичу Сталіну.

350 років тому шляхетська Польща, прагнучи більше поневолити українські землі, насильством відірвані від материнського кореня, розірвала релігійно-церковну єдність тих земель з одноплемінним і одновірним Сходом, за допомогою гордого, владнолюбного Рима, який завжди мріяв про власне диктаторство в християнському світі. Нині на наших очах завершився акт історичного правосуддя, завдяки героїчним подвигам справді народної Червоної Армії і всього Радянського Союзу. Під Вашим геніальним керівництвом здійснилося те, за що боролись кращі покоління українського народу і що досі здавалося нездійсненною мрією. Знову зібрані разом усі українські землі від Тиси через Карпати і від Сяну до Дону і від Пінських

боліт до Чорного моря. В умовах нового, вільного життя, ми, відчувши себе вільними господарями своєї землі, скинули з себе і те духовне ярмо, яке було накинута на нас проти нашої волі і для нашої загибелі

Собор уніатської Церкви в західних областях України, зібравшись у місті Львові, постановив нині, 8 березня, скасувати Берестейську унію з Ватиканом, встановлену в 1596 році, і повернутися в лоно святої прадідівської Руської Православної Церкви, світло якої поширилось з Київської Русі, історичної колыски російського, українського і білоруського народів. Ми щасливі просити Вас, Вождя великого Радянського Союзу, прийняти наше повідомлення про нашу радість у тому, що віднині вже ніщо не розділятиме наш возз'єднаний український нарід. У цей історичний епохальний момент ми не можемо не висловити Вам почуття величезної вдячності за Вашу велику справу – зібрання разом українських земель, бо без цього неможливо було й мріяти про ліквідацію нашого церковно-релігійного розз'єднання.

Від імені Собору, на якому присутні 216 делегатів від усіх трьох наших єпархій і всіх деканатів, Президія Собору:

Митрофорний протоієрей, доктор **Гавриїл Костельник**, голова Президії.

Єпископ Станіславський **Антоній (Пельвецький)**, член Президії.

Єпископ Дрогобицький **Михайл (Мельник)**, член Президії. [19].

Дійсний творець і фактичний організатор Собору і відриву УКЦ від Рима – Сталін міг бути задоволеним. Найголовніша, перша частина директивного листа № 134/с від 10 травня 1945 р. виконана в повному об'ємі й Ватикану завдано найболючішого удару.

Затим Костельник прочитав доповідь про догматичні та дисциплінарні зміни, характерні для Православної Церкви – своєрідний семінар-інструкція для новоправославних священників. Цим властиво закінчилась ділова частина роботи Собору.

О 15 год. через церковну ризницю до храму вступив Екзарх всієї України, Митрополит Київський та Галицький Іоан. Усі присутні вітали його стоячи, Костельник перед ним офіційно склав свої обов'язки голови Ініціативної групи. Після взаємного обміну короткими вітальними промовами Екзарх вручив Костельнику привітальну грамоту Патріарха Алексія, попередньо зачитавши її мовою оригіналу, а єп. Макарій – її переклад українською, у якій Православна Церква приймає на своє лоно тих своїх чад, котрих колись ніби насильством було від неї відірвано. Після короткого повідомлення керуючого справами Православної Церкви у київському Екзархаті протоієрея Ружицького, заклика вл. Нестора до всіх делегатів закріпити у своїх серцях усе побачене, присутні проспівали Многоліття Патріарху, Екзарху, всім присутнім у соборі. Так закінчився акт прийняття УКЦ до православ'я. Все дійство відбувалось напередодні неділі «Торжества Православія».

У неділю 10 березня урочисте Богослужіння провів Екзарх України у сослужінні чотирьох владик; єпископи Макарій та Нестор заносять до храму Києво-Печерську ікону Богородиці – дар Києва, яку попереднього дня привезли літаком. Образ занесли до правого вівтаря храму й поставили за престолом. Після Літургії з балкону митрополичих палат Екзарх у присутності владик уділив своє благословення всім віруючим на подвір'ї перед храмом св. Юрія.

Собор завершився у банкетному залі готелю «Брістоль» спільним обідом...

Починаючи від 1956 періодично відзначали ювілейні дати «історичної події» – 10, 20, 25, 30 і 35-річчя. Кожен раз виникали проблеми, котрі вирішувались по-різному.

По-перше, як називати дійство, що відбувалося у Львові 8-10 березня 1946. Це розуміли вже члени Ініціативної групи: 8 березня у своєму короткому повідомленні вл. Антоній (Пельвецький) між іншим зауважив, що «православні не признають нас за своїх, а католики вже не визнають нас за своїх». І ті, і другі мали повну рацію. Священик, котрий написав особисту заяву про своє прилучення до Ініціативної групи і дав згоду перейти до православ'я – вже не міг вважатися католиком. А тому Собор в повному складі складався з некатоліків. А між тим видання 1946 року діянь Собору чомусь називає його «греко-католицьким» [20]. Згодом, перевидаючи його матеріали і документи, від цього відмовились, обмежившись загальною назвою [21], що, звичайно, більше відповідає істині. Однак, названий Собор не мав жодного права втручатись у справи іншої Церкви, а тому всі, без жодного винятку, його рішення не можуть вважатися канонічними. Повного розгрому УКЦ не досягли навіть на території СРСР, а були ще українські католицькі парохії та дієцезії за кордоном. Всі роки особливо після розвалу соціалістичної системи, за часів Горбачова відбувалась гостра боротьба за легалізацію підпільної, але зовсім не мовчазної, як чомусь вважають, Церкви. Обмежимось двома прикладами: 4 серпня 1987 Єпископ Павло (Василик) відправив Папі Іоанну Павлу II телеграму про вихід із підпілля частини УКЦ, її підписали священики: майбутній Митрополит Володимир (Війтишин), майбутній Владика Микола (Сімкайло) та його брат Григорій, 12 ченців і монахинь та ще 175 вірних. 17 липня наступного року було вперше проведено прилюдне після 1946 Богослужіння у Зарваниці Єпископом Павлом, 6 священиками, в тому числі братами Сімкайлами та Володимиром Війтишином; незважаючи на щільні кордони міліції та чекістів на св. Літургію прибуло 7 тис. вірних.

По-друге, не зважаючи на гучні заяви як до Собору, так і після нього практично не торкались питання, що ж таке сама Берестейська Унія, що саме було анульовано на Львівському Соборі. Відбулась вже звична підміна понять – весь її зміст обмежили до відриву УКЦ від Рима, а між тим, проблема вирішувалась надзвичайно просто: використовуючи потужну видавничу базу Московської Патріархії, Київського Екзархату, світських

державних, а сьогодні й приватних видавництв православним можна було, нарешті, опублікувати тиражем у кілька мільйонів, якщо не мільярдів екземплярів сам текст Церковного порозуміння 1596 року – Україна донедавна мала репутацію найбільш читаючої держави. Але цього ніхто не робив ні в період підготовки Собору, ні після нього. Інколи справа доходила до абсурду: у Білорусі й Львові вийшли навіть солідні наукові збірники документів під промовистими назвами правдомовності, але тексту самого Церковного порозуміння там не знайти [22]. Більше того: за останніх 200 літ жодне православне, а в Росії й державне видавництво повного тексту Унії не надрукувало. Притому посилаються на:

а) таємну змову частини руського єпископату про яку ніби ніхто не підозрівав, в той час як у дійсності умови поєднання розроблялись 20 років – спершу було 10 умов, потім 12, поки у червні 1594 їх кількість не зросла до 33. Проведено 4 синоди, на яких були присутні не лише владики, але й братчики, та представники політичного істеблішменту, частина котрих опинилася згодом в рядах ворогів Унії, останні зовсім не були зацікавлені зберігати таємницю змісту перемовин;

б) умови поєднання ніби були таємними і зберігались у закритих фондах в тому числі й Ватикану, в той час як один екземпляр рішення Берестейського Собору весь час від 1596 знаходився по **сьогоднішній день** у Львові [23] у відкритому доступі.

Наші спостереження над історією Церкви давно привели нас до висновку, що Церковне порозуміння у Бересті було майже досконалим, а тому без жодної підтримки держави (Річ Посполита не виконала жодної умови Унії, які вона брала на себе в 1596 навіть перед Папою) могла поширити свою дію на всю територію України в рамках Польщі – за винятком Києва та Запорізької Січі. Навіть на батьківщині Тараса Шевченка (Моринці – 30 хат і Кирилівці – 130 дворів) до початку Коліївщини були церкви во ім'я св. Апостола Іоанна Богослова [24]. Однак, вона не могла протистояти Російській імперії, де православ'я від Петра I стало частиною державного апарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Уголовное дело № 148371 обвиняемого Хомышина Григория Лукича // Архів УСБУ по Івано-Франківській обл. (за станом на 1996 р.). – С. 3.
2. Там же. С.332.
3. Там же. С.347.
4. Там же. С. 25, 26, 27, 28-а...
5. Детальніше див.: Заборовський Я. На стежинах історії. – Івано-Франківськ: ТЗОВ «Екор», 2003. – С.224-225.
6. Переписка по вопросу Униатской церкви на 1945 г. Дело №12. Совет по делам религиозных культов при Совете Министров СССР // Центральный Государственный Архив Октябрьской Революции СССР, Фонд 6991-е опись 3 ед.хранения 16. – С.3-7.
7. Детальніше див.: Заборовський. На стежинах історії. – С.245-246.
8. Волкогонов Д. Ленин. Кн.2 М. 1997. – С.224-225, світлини між вказаними сторінками.

9. Сталин Й.В.; Ленин В.И.: Википедия – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
10. Сергей Радонежский; Серафим Саровский.: Википедия – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
11. Кувакин В., Маслин М. Предисловие //Н.О.Лосский История русской философии. М., 1991. – С.4.
12. Русская Православная Церковь.: Википедия – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
13. Всемирная конференция Религиозные деятели за спасение священного дара жизни от ядерной катастрофы. М. Издание Московской Патриархии. 1982. – С.53-57.
14. Fischer-Wollpert R., Leksykon Papieżu. Kraków. 1996. – S.347.
15. СССР-Германия. 1939. Сборник документов. Vilnius. 1989. – P.69.
16. Див.: Великий А.Г., ЧСВВ, З літопису Християнської України. т.9. Рим. 1977. – С.36-39; Софрон Мудрий, ЧСВВ, Нарис історії Церкви в Україні. Рим.1990. – С. 262-263.
17. Уголовное дело... С.66-67.
18. Романів О., Федущак І., Західноукраїнська трагедія 1941., Львів-Нью-Йорк, 2003. – С. 32-37.
19. Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946. Видання президії Собору. Львів 1946.
20. Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946. Видання президії Собору. Львів 1946.
21. Львівський Церковний Собор. Документи та матеріали 1946-1981. Видання Патріаршого Екзарха всієї України. 1984.
22. Унія в документах. Минск. Лучи Софії. 1997; Правда про Унію. Документи і матеріали. Львів Каменяр. 1965; 1974; 1980.
23. Див.: Заборовський Я. Люблінська 1569 року унія: подія, критичний вибір, місце в історичному просторі // Обрії. – Івано-Франківськ. 2007. – № 1(24) – С.74-81.
24. Кониський О. Тарас Шевченко: Хроніка його життя. – К.: Дніпро, 1991. – С.28, прим.39.

Yaroslav Zaborovskyi

THE PAGES OF HISTORY – 2. THE LAST MONTHS OF EARTHLY LIFE OF STANISLAV BISHOP HRYHORII KHOMYSHYN

Annotation from the Editor: This article is the result of a study Professor Yaroslav Zaborovskyi the criminal case of Bishop Hryhorii Khomyshyn in 1995. The author proves the groundlessness of evidence of the "criminal" actions of the Bishop. Based on the conclusions of the professor on November 10, 1995, the prosecutor's office of the Ivano-Frankivsk region rehabilitated H. Khomyshyn. The article came to the editorial board on March 2017, is published according to the author's words.